

Silja Nevanen

”SAAKELIN AKKAJUTTUJA!”
Affektiset ilmaukset Niskavuoren naiset -näytelmän dialo-
gissa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatin tutkielma

Lokakuu 2021

TIIVISTELMÄ

Silja Nevanen: "Saakelin akkajuttuja!" Affektiset ilmaukset Niskavuoren naiset -näytelmän dialogissa
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kielen opintosuunta
Lokakuu 2021

Affektisuutta voi ilmentää monilla tavoilla puhutussa ja kirjoitetussa kielessä. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millä kielen keinoilla affektisuutta ilmenetään Niskavuoren naiset -näytelmän dialogissa. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan, millainen merkitys affektisilla ilmauksilla on näytelmätekstin dialogissa. Näytelmätekstit ovat täynnä affektisia ilmauksia, joista osan lukija tulkitsee ja osan jättää tulkitsematta. Tutkielma keskittyy selkeimpiin ilmauksiin, jotka eri lukijat tulkitsevat lähes samalla tavalla.

Tutkimusaineisto sisältää 48 esimerkkiä, jotka on otettu näytelmän dialogista. Tutkimuksessa analysoidaan aineistosta nostettuja esimerkkejä, jotka on jaoteltu toistoon, nimittelyyn, puhutteluun, voimasanoihin ja partikkeleihin. Nämä esimerkit nousivat näytelmätekstissä esille selvimmän. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty lukuisia eri affektisia ilmauksia, sillä ne eivät palvelisi tutkielman tarkoitusta. Tutkimus on luonteeltaan laadullista tutkimusta, jossa keskitytään ilmauksien merkityksien analyysiin.

Teoriaosuudessa määritellään affektisuuden kielen affektisuuden käsitettä sekä käydään läpi kontekstia ja sen eri ulottuvuuksia. Affektisia ilmauksia tulkittaessa kontekstin huomioiminen on tarpeellista, sillä tulkintaan vaikuttaa esimerkiksi aiemmat tulkinnat tekstissä sekä lukijan omat lähtökohdat. Affektisia ilmauksia määritellään tieteenalasta riippuen eri tavalla, joten tässä tutkielmassa määrittely on tehty kielitieteen mukaan. Kontekstin teoria pohjautuu pragmasemantiikkaan ja kontekstien eri ulottuvuuksiin.

Tutkimusaineistosta selvisi, että osaa affektisista ilmauksista voi tulkita useammalla tavalla, mutta konteksti on se, joka vahvistaa tulkinnan. Kieli ja kulttuuri olivat 1920-luvulla erilaista kuin nykypäivänä, joten affektisien ilmauksien analysoinnissa tarvitsee huomioida tekstin ajankohta. Toisto, puhuttelu ja partikkelit voivat ilmaista positiivista tai negatiivista tunnetilaa, kun nimittely ja voimasanat ilmaisevat vain negatiivisia tunteita. Ilman affektisia ilmauksia dialogi ei olisi uskottavaa vaan sävyllään neutraalia. Dialogissa yritetään hyödyntää samoja kielen keinoja kuin puhutussa kielessä, jotta lukija pystyisi tulkitsemaan henkilöhahmojen tunnetiloja ilman kuvailevaa tekstiä.

Tutkimus on tapauskohtainen ja edustaa vain yhtä näytelmätekstiä, joten tutkimuksella ei voida yleistää tiettyjen affektisien ilmauksien tärkeyttä. Tutkimusta voi jatkaa vertailemalla affektisia ilmauksia näytelmän elokuvaversioon, jolloin muitakin kuin kielen keinoja affektisissa ilmauksissa voisi hyödyntää. Jatkotutkimuksen voi tehdä myös muista näytelmäteksteistä, jolloin aineisto olisi suurempi ja esimerkiksi eri kirjailijoiden kirjoittamaa.

Avainsanat: affektisuus, affektiset ilmaukset, konteksti, merkitys, näytelmäteksti, dialogi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset.....	2
2 Aineisto ja tutkimusmenetelmä	3
2.1 Aineisto.....	3
2.2 Näytelmäteksti tutkimuskohteena	3
3 Teoreettinen tausta	4
3.1 Kielen affektisuus.....	4
3.2 Konteksti	6
4 Affektisuuden ilmeneminen aineistossa	8
4.1 Toisto	8
4.2 Nimittely.....	9
4.3 Puhuttelu.....	10
4.4 Voimasanat	12
4.5 Partikkelit	13
5 Affektisuuden merkitys näytelmän dialogissa	17
6 Päätäntä	20
Lähteet	22

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastellaan Hella Wuolijoen näytelmän *Niskavuoren naiset* keskeisimpiä affektisia ilmauksia. Tarkoituksena on selvittää teoriakehyksen avulla, millä kielen keinoilla affektisia ilmauksia näytelmätekstin dialogissa luodaan. Tutkimuskohteeksi valikoitui näytelmätekstit, sillä näytelmätekstit koostuvat pääosin pelkästä dialogista, jolloin kuvailevaa tekstiä henkilöhahmojen ajatuksista ja tunteista ei ole, vaan päätelmä tehdään henkilöhahmojen välisen vuorovaikutuksen perusteella. Kirjallisuuden affektisuuden tutkimuksessa on lähinnä keskitytty tekstin sisältöön ja kerronnallisiin rakenteisiin eikä niinkään muodon affektisuuteen. Affektit ovat tunteita tai emootioita tiedostamattomampaa, mutta silti ne kykenevät vaikuttamaan lukijan tulkintaan. (Helle, 2013, 7) Tämän vuoksi tutkielma tuo kielen tutkimuksen näkökulman affektisuuteen ja hyödyntää aineistona kirjallisuutta.

Tutkimus ei tarkastele jokaista affektista keinoa, mitä aineistosta löytyy, sillä keinoja tulisi tutkielman laajuuteen nähden liikaa. Tutkimuksen rajauksena on kaikkein näkyvimmit ja keskeisimmät kielen keinot affektisuuden ilmentämisestä. Tällaisia keinoja ovat muun muassa sanan toisto, partikkelit, puhuttelu ja voimasanat, joita puhuja saattaa käyttää myös tiedostaen ilmentääkseen tunteilansa.

Kielen ilmiöt ovat hyvin laajat, sillä affektiivisuutta voi ilmentää monin tavoin kirjoitetussa kielessä ja puheessa. Tutkimus keskittyy kuitenkin näytelmätekstiin itsessään, joten huomioitavana on vain leksikaaliskielipilliset keinot. Prosodian eli esimerkiksi äänensävyn avulla voi oikeastaan minkä tahansa ilmauksen sävyttää affektiseksi. Prosodiaa hyödynnetään näytelmätekstien esittämisessä, joten tekstistä löytyvien affektisien keinojen avulla luodaan tulkinta näyttämölle esitettäväksi. Näyttämöversio koostuu kirjailijan, ohjaajan ja näyttelijän yhteistyöstä. Itse prosodiaa ei kuitenkaan ole näkyvillä pelkässä tekstissä, joten sen kaltaisia keinoja ei pysty tässä tutkielmassa ottamaan huomioon.

Affektisuutta on tutkittu varsin vähän kielitieteissä, kun verrataan esimerkiksi psykologian tutkimuksiin affektisuudesta. Suoraan samankaltaista tutkimusta ei ole tehty eli etsitty näkyvimpiä affektisia ilmauksia näytelmäteksteistä. Affektisia ilmauksia on tutkittu esimerkiksi keskustelupalstoilta ja sodanaikaisista kirjeistä. Kielteistä affektia on yksinään tutkittu näytelmäteksteistä.

Affektisia ilmauksia tulkittaessa on otettava huomioon myös tilanteen konteksti. On tärkeää ottaa huomioon, että aineiston tulkinnassa vallitsee roolijako kirjoittajan ja lukijan välillä. Jokainen tekstissä tehty valinta vaikuttaa tapahtumiin ja tätä kautta myös henkilöhahmoihin. Analyysissa avataan auki tarpeen tullen tilanteiden konteksteja, jos ne vaikuttavat affektisten ilmauksien tulkintaan.

Tutkielma alkaa aineiston, tutkimuskysymyksien ja tutkimusmenetelmän esittelyllä. Sen jälkeen siirrytään avaamaan teoriakehystä, jossa tärkeimpänä tutkielmalle toimii kielen affektisuuden määrittely. Teoriakehyksessä on alaluku myös kontekstin käsitteelle, joka on käsitteenä sen verran laaja, että ilma tuodaan vain tutkielman tavoitteelle tärkeimmät asiat. Kontekstin käsittely tapahtuu erityisesti eri ulottuvuuksien kautta, joita on helppo kuljettaa analyysin rinnalla mukana. Analyysi alkaa kielen keinoilla, joilla affektisuutta luodaan. Analyysi nostaa esille vain näkyvimmit kielen keinot, jotka ovat helposti tunnistettavissa, sillä tutkielman tavoitteena on selvittää, minkä keinojen avulla lukija kykenee päättämään dialogista affektisuutta. Toinen analyysiluku keskittyy pohtimaan affektisuuden merkitystä näytelmän dialogista, jonka jälkeen seuraa tutkimuksen päätäntä.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielma tarkastelee Hella Wuolijoen Niskavuoren naiset -näytelmän dialogissa esiintyviä affektisia ilmauksia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä erilaisilla kielen keinoilla affektisuutta ilmennetään näytelmätekstissä, jotta lukija kykenee päättämään henkilöhahmojen tunnetiloja ja keskinäisiä suhteita.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millä kielen keinoilla affektisuutta ilmennetään näytelmän Niskavuoren naiset dialogissa?
2. Mikä on affektisuuden merkitys näytelmätekstin dialogissa?

Tutkimuksen analyysin tulokset perustuvat pelkästään Niskavuoren naiset -teokseen, joten yleistystä tämän tutkimuksen avulla ei voi tehdä. Samoja keinoja käytetään myös muissakin näytelmäteksteissä, mutta tämä tutkimus tarkastelee vain yhtä tekstiä monien joukossa. Tarkoituksena tutkimuksessa on selvittää, millä keinoilla juuri tässä teoksessa ilmennetään affektisuutta.

2 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ

2.1 Aineisto

Tutkimusaineisto koostuu Hella Wuolijoen Niskavuoren naiset -näytelmän dialogista otetuista näytelmistä. Näytelmäksi valikoitui Hella Wuolijoen Niskavuoren naiset, koska se on edelleenkin tunnettu näytelmä ja siitä on tehty monia dramatisointeja. Lisäksi tarina kuvaa 1920-luvun aikaa, joten esimerkiksi näytelmän sisällä vallitseva kulttuuri ja kieli ovat hyvin erilaisia, kun verrataan 100 vuotta myöhemmin 2020-luvun kieleen ja kulttuuriin. Näytelmän pituus on 143 sivua, joten siitä on nostettu esille vain sellaisia tekstinäytteitä, jotka palvelevat tämän tutkielman tarkoitusta mahdollisimman hyvin. Tarkoituksena on nostaa aineistosta esille esimerkkejä erilaisista affektiivisista ilmauksista ja tuoda samalla tilanteen kontekstia esille.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kyseessä on tapauskohtainen tutkimus, sillä aineistona toimii vain yksi näytelmä. Tarkoituksena on nostaa aineistosta erilaisia kielellisiä piirteitä esille ja jaotella piirteet eri ilmiöihin. Kaikki nostetut esimerkit aineistosta kuuluvat affektisiin ilmauksiin, mutta ne jaotellaan pienempiin osiin, riippuen millaisista kielen keinoista on kyse.

2.2 Näytelmäteksti tutkimuskohteena

Näytelmätekstit koostuvat pääosin dialogista ja näyttämöohjeista, sillä ne ovat näytelmän käsikirjoituksia. Näytelmäteksti on täysin omanlainen, kun verrataan romaaneihin. Tutkimuksessa täytyy huomioida näytelmätekstien ominaisuudet, sillä osan sisällöstä on tarkoitus herätä eloon vasta ohjaajan ja näyttelijän käsissä.

Näytelmätekstin alussa esitellään henkilöhahmot ja heidän välisensä suhteensa, jotta näytelmän dialogia on helpompi seurata. Näytelmä on jaettu näytöksiin, joiden määrä riippuu siitä, miten kirjoittaja on jakanut näytelmän toiminnan ja juonen. Näytökset jakaantuvat kohtauksiin, jolloin yleensä vaihtuvat henkilöt, aika tai tapahtumapaikka. Näytelmätekstien rakenteessa on huomioitu esitettävyyys lavalla, että milloin lavasteita esimerkiksi pystyy vaihtamaan. Tulkintoja tehtäessä on siis otettava huomioon, että näytelmässä tapahtumapaikka ja -aika eivät voi vaihtua yhtä usein kuin romaaneissa.

3 TEOREETTINEN TAUSTA

3.1 Kielen affektisuus

Affektinen ilmaus määritellään eri tavalla riippuen tieteenalasta ja tutkimuskohteesta. Tässä tutkimuksessa lähestytään affektisuutta kielitieteen määritelmien mukaan. Tutkimus keskittyy näytelmätekstin dialogin kielen keinoihin, vaikka affektisuutta voi luoda myös akustisella tasolla, kuten intonaation ja prosodian keinoin. Nämä akustiset keinot tulevat kuitenkin esille vasta näytelmätekstiä esittäessä eikä niinkään tekstissä itsessään. Teoriatausta pohjaa kielen affektisuuden erityisesti Ison suomen kielioppiin (VISK).

Isossa suomen kieliopissa affektinen ilmaus määritellään konventionaalistuneena konstruktiona tai muuna kieliaineksina, joilla puhuja voi osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan asiaan ja puhekumppaniinsa (VISK, § 1707). Affektiset ilmaukset ovat tilannekohtaista tulkintaa, jolloin esimerkiksi puhujien välisillä asennoitumisilla on merkitystä tulkinnan kannalta. Määritelmiä on useita ja ne eroavat aina hiukan toisistaan. Tieteen termipankissa kielitieteen osalta affektinen ilmaus määritellään näin:

Määritelmä: sana, kielellinen konstruktio tai muu kieliopillinen muoto, joka osoittaa puhujan tunnetilaa, sen muutoksia, psykofyysisiä reaktioita tai asenteita esimerkiksi aktuaalisessa puhetilanteessa tai joka nimeää ja kuvaa aiempien asiaintilojen emotionaalisuutta.

Ison suomen kieliopin lisäksi affektisuuden määrittelyssä käytetään Laura Visapään tutkimusta (2013, s.526), jossa affektisten ilmausten määrittely on hyvin samankaltaista Ison suomen kieliopin kanssa. Affektisuus on vuorovaikutuksen ilmiö, jossa erilaisten kielen keinojen avulla osoitetaan emotionaalis-asenteellista suhtautumista vuorovaikutuksen kohteeseen ilman, että tunnetilaa erikseen mainitaan (Visapää, 2013, 526).

Tutkimus huomio myös jonkin verran toisenlaista tapaa määritellä affektisuutta. Larjavaara jakaa kielellisen tunteenilmaisun kahteen kategoriaan: tunnusmerkkiseen emotionin ilmaisuun ja tunnusmerkittömään emotionin ilmaisuun. Kielellisiin tunteenilmauksiin kuuluu lähes aina sanattoman koodin merkkejä, kuten ilmeet, eleet, asennot, liikehdintä ja äänensävyt, -värit, ja -painot (Larjavaara, 2007, 454.) Näitä keinoja on kuitenkin tarkoitus olla, kun kyseessä on näytelmä, mutta kirjailijan,

ohjaajan ja näyttelijän välinen työnjako on sellainen, että se rajautuu tässä tutkimuksessa ulos, sillä näitä keinoja ei löydy tekstistä itsestään, jota tutkimus koskee.

Tutkimusaineistossa tulee esille runsaasti erilaisten partikkeleiden käyttöä affektisissa ilmauksissa. Partikkeleiden runsaus johtuu siitä, että niiden avulla puhujat ilmaisevat affektisuutta samalla tehden kielellisiä tekoja. Partikkeleiden avulla vastataan myöntävästi kysymyksiin ja osoitetaan saman mielisyyttä tai erimielisyyttä keskustelukumppanin kanssa. (Sorjonen, 1999, 172). Partikkeleista yleisimpiä affektisissa ilmauksissa ovat interjektiot, sävypartikkelit ja dialogipartikkelit, joita esiintyy tämän tutkimuksen esimerkeissä.

Tunnusmerkkisten emootioiden ilmauksiin kuuluvat erityisesti voimasanat ja interjektiot, joita käytetään juuri koetun tunteen ilmaisemiseen. Voimasanoja ja interjektioita käytetään myös yhdessä ja välillä pelkästään voimasanaa käytetään interjektion tavoin. On kuitenkin otettava huomioon, että kaikki interjektiot eivät ole affektisia. Tulkintaan vaikuttavat prosodian piirteet, sillä esimerkiksi hämmästyttä ilmaiseva *ai* kuulostaa aivan erilaiselta verrattuna, kun sitä käytetään kivun ilmaisemiseen. (Larjavaara, 2007, 455) Tämän vuoksi tutkimuksessa on otettava affektisten ilmauksien konteksti mukaan ja yrittää sen avulla päätellä puuttuva prosodia. Tekstiä tulkittaessa joutuu rakentamaan tulkinnan muun muassa vahvemmin tekstikontekstin ympärille, sillä esimerkiksi ironia irrallisessa lausumassa on vaikea tulkita, kun ironista äänensävyä ei voi kuulla.

Tunnusmerkittömien emootioiden ilmaukset taas ovat ulkoisesti neutraalimpia ja samankaltaisia verraten, kun ihminen kuvaa muiden tunteita (Larjavaara, 2007, 457). Näihin ilmauksiin kuuluvat esimerkiksi tunnekausatiivilauseet, joita ei luokitella affektisiin ilmauksiin. Vuorovaikutuksessa tulee ilmauksia, joissa kuvaillaan tunteita, mutta niitä ei kuulu sekoittaa affektisiin ilmauksiin, sillä yksi tärkeä erotteluperiaate on, että affektisissa ilmauksissa ei määritellä erikseen tunnetilaa, vaan se tulee kielellisten ja ei kielellisten keinojen avulla esiin.

Affektisuutta ei ole tarkoitettu tarkasteltavan ilman kontekstia tai puhujakeskeisesti, sillä se on ilmiönä kielellistä yhteistoimintaa. Kulttuuriimme on vakiintunut tiettyjä kielen keinoja, joilla affektisuutta ilmaistaan. (VISK, § 1708). Tutkimusaineistosta kielen merkityksiä etsiessä on huomioitava, että osa sijaitsee tekstissä ja osa kontekstissa (Rahtu, 2000, 224). Kielen affektisuutta tutkiessa pitää toisinaan kuljettaa rinnakkain tekstiä ja kontekstia, jotta tulkinta olisi mahdollisimman oikea. On kuitenkin huomioitava, että näytelmän käsikirjoituksessa kontekstin on tarkoitus olla ohuempaa kuin esitetyssä näytelmässä, sillä osa kontekstista herää eloon lavalla, jossa on lavasteet ja näyttelijät eläytymässä myös ilman kielellistä viestintää.

3.2 Konteksti

Tekstit ovat aina monitulkintaisia, sillä tulkintaan vaikuttaa tekstinulkoinen konteksti kuten odotukset, intertekstuaalisuus ja tulkintakyky (Rahtu, 2000, 224). Jokainen lukija tulkitsee tekstiä omalla tavallansa, sillä lähtökohdat tekstiä kohtaan ovat erilaiset. Tutkimuksessa käytetään pragmasemantiikkaa eli merkityksen tutkimusta, joka hyödyntää pragmatiikan ja semantiikan kysymyksiä yhdessä eikä erottele niitä toisistaan. Tutkimus pohtii affektisten ilmausten kontekstia pragmasemantiikan näkökulmasta hyödyntäen jaottelua eri kontekstien välillä.

Kielen affektisia ilmauksia tutkiessa on huomioon otettava myös konteksti. Kielellisen viestinnän kontekstin voi jakaa erilaisiin kontekstin ulottuvuuksiin. Tutkimus soveltaa Larjavaaran (2013, 42–47) luetteloa kontekstien ulottavuudesta ja poimien sieltä tähän tutkimukseen sopivimmat jaot. Tämä jaottelu jäsentää kontekstitietoa päälohkojen avulla.

Ensimmäisenä tarkastelussa on puhetilanteen henkilökontekstin. Tässä kontekstissa huomioidaan kirjoittajan ja lukijan välinen roolijako sekä näytelmän sisäiset keskustelijat, joten se toimii erityisen hyvin näytelmätekstin kontekstien tulkinnan kanssa. Puhetilanteen henkilökonteksti on ainut konteksti, joka pysyy muuttumattomana eli sama roolijako eri keskustelijoiden välillä. (Larjavaara, 2013, 42.) Tutkimus keskittyy dialogin analyysiin eli puhetilanteen henkilökontekstin tulkinnalla on vaikutusta. Henkilöiden tunnetilat keskustelukumppania kohtaan saattavat muuttua erilaiseksi näytelmän aikana, joten aiemmilla puhetilanteilla on vaikutusta esimerkiksi mahdollisissa yhteenotoissa. Dialogin tekstin on luonut kirjoittaja ja lukija tulkitsee tekstiä omasta näkökulmastaan, jolloin tekstin tulkinta on lukijakohtainen. Puhetilanteen henkilökontekstia voisi pitää tämän tutkielman konteksteista kattokäsitteenä, josta lähtee muut kontekstien ulottuvuudet.

Toisena tarkastelun kohteena on tekstuaalisen kontekstin eli tekstikontekstin, joka tämän tutkimusaineiston kanssa tarkoittaa sitä, että tekstissä oleva puhe sijoittuu johonkin kirjoitettuun tekstiympäristöön. Yleisimmin tekstikonteksti ilmenee sidoskeinoina, kun puhuja viittaa aiemmin tekstuaalisesti sanottuun asiaan. On huomioitava, että tekstikonteksti muuttuu koko ajan, sillä tekstin edessä jokainen uusi lausuma täydentää jo aiemmin luettua tai kirjoitettua kontekstia. (Larjavaara, 2013, 43-44.) Esimerkiksi näytelmätekstissä esiintyviä affektisia ilmauksia tutkiessa henkilöhahmojen välinen dialogi täydentää tekstikontekstia jatkuvasti. Henkilöhahmojen väliset suhteet ja tunteet muuttuvat sitä mukaan, kun puheenvuoroja tulee lisää.

Myös sosiaalinen tilanne ja etikettikonteksti vaikuttavat affektisten ilmauksien tulkintaan. Sosiaalinen tilanne näkyy herkästi kielessä, sillä siihen kuuluvat läsnäolijoiden hetkelliset tai pysyvät sosiaaliset asemat, suhteet ja roolit sekä tilanteen sosiaalinen dynamiikka (Larjavaara, 2013,

44). Sosiaalisen tiluatioon pystyy linkittämään etikettikontekstin, joka Larjavaaran (2013, 45) mukaan on huomio ihmisen sosiaaliseen vuorovaikutukseen sisältyvistä säännöistä, joiden mukaan kuuluu käyttäytyä.

4 AFFEKTISUUDEN ILMENEMINEN AINEISTOSSA

Tässä luvussa analyysina on Hella Wuolijoen näytelmässä Niskavuoren naiset esiintyvät affektiset ilmaukset. Kaikki aineistoesimerkit ovat samasta teoksesta ja painoksesta otettuja. Analyysi painottuu erityisesti siihen, millä kielen keinoilla näitä affektisia ilmauksia on luotu, mutta tapauksissa on myös huomioituna eri kontekstien ulottuvuudet. Konteksti kulkee rinnakkain kielen keinojen kanssa, sillä affektisia ilmauksia tulkittaessa kontekstia ei voi jättää huomioimatta. Analyysissa on tärkeä huomioida, että tekstin miljöö sijoittuu 1920-luvulle ja se on julkaistu vuonna 1933. Kieli ja kulttuuri on ollut silloin erilaista ja se näkyy myös affektisissä ilmauksissa. Analyysi keskittyy aineiston keskeisiin affektisiin ilmauksiin, jotka muotoilevat näkyvimmin tulkintaa henkilöhahmojen tunnetiloista. Nostetut esimerkit ovat sellaisia affektisia ilmauksia, joita keskustelutilanteissa puhujat saattavat käyttää tarkoituksella tehdäkseen selväksi oman tunnetilansa.

4.1 Toisto

Toisto on yleinen tapa ilmentää affektisuutta ja toistoa esiintyykin runsaasti aineistossa. Ison suomen kielioopin (§ 1736) mukaan minkä tahansa sanaluokan sanan voi periaatteessa toistaa, mutta puheessa on tavallisinta toistaa partikkeleista erityisesti interjektioita ja dialogipartikkeleita. Esimerkissä (1) esiintyy interjektion *voi* toistaminen, joka on tässä tapauksessa valitteleva huudahdus. Interjektiona sitä voi käyttää myös ilahtumista tai ihastusta ilmaisevana huudahduksena tai kirosan yhteydessä vahvistavana huudahduksena. Ensimmäisessä esimerkissä interjektion *voi* toistaminen merkitsee puhujan valittelua Loviisaa kohtaan ja toiston avulla kuvattavan tunteen intensiteetti nousee.

(1) *Marttilan emäntä: **Voi, voi** sitä Loviisaa, aina se vaan puhuu työstä.*

Partikkelilla *niin* on useita erilaisia käyttöjä dialogipartikkelina, intensiteettimäärittäenä ja lausumapartikkelina. Esimerkissä (2) partikkelin *niin* tehtävä on dialogipartikkelina, jonka toistaminen on yleinen keino painottaa, että puhuja kuuntelee tai ymmärtää keskustelukumppaniaan. *No*-partikkeli on monikäyttöinen ja yleisimmin ilmaisee torumista (VISK, § 1738). Esimerkissä (3) Simola ilmaisee toruvansa Martta-rouvaa toistamalla *no*-partikkelia, kun taas yksinään käyttäessä partikkeli ei loisi samankaltaista affektisuutta.

(2) *Rovasti: **Niin, niin**, kuulin, että rouva sai palkinnon kauniista ryijyistään.*

(3) *Simola: **No, no**, Martta-rouva, ei noin äkäisesti.*

Kuten aiemmin luvussa on tuotu ilmi, lähes minkä tahansa sanaluokan voi toistaa eikä sen tarvitse olla interjektio tai dialogipartikkeli, vaikka niiden toistaminen on yleinen tehokeino affektisuuden kannalta. Esimerkissä (4) puhuja toistaa *kiitos*-sanaa ja tässä tapauksessa sanan merkitys ei muutu, mutta tilanteen intensiteetti muuttuu. Toistamalla *kiitos*-sanaa puhuja painottaa kiitollisuuttaan eikä pelkästään kohteliaisuuden vuoksi kiitä. Samaan tapaan esimerkissä (5) puhuja painottaa myötämielisyyttään keskustelukumppaniaan kohtaan toistamalla ”*totta kai*”, sillä ilman toistoa myötämielisyydestä voisi syntyä epäilyä.

(4) *Ruustinna: Kiitoksia, kiitoksia, kyllähän tässä kerkiää.*

(5) *Rovasti: Totta kai, totta kai. Istukaa vain tänne, emäntä.*

Kuten esimerkeistä näkyy, toistoa voi hyödyntää hyvin erilaisten sanojen kohdalla. Toisto ei automaattisesti tarkoita samanlaista affektisuutta, vaan toiston luoma tunnetila riippuu toistetusta sanasta sekä tilanteen kontekstista.

4.2 Nimittely

Eri eläimiä käytetään ihmisten nimittelyssä ja yksi yleinen on suomen kieleen tullut balttialainen lainasana *harakka* (Suhonen, 1980, 192). *Harakka*-sanaa käytetään yleensä kuvaamaan vain naisia. Aineistossa esiintyy *harakka*-sanon käyttöä kuvailemaan ja antamaan vaikutelmaa nimeämisen kohteesta, joka on tässä tapauksessa kylälle saapunut uusi nuori opettajatar Ilona. Nimittely tapahtuu kuitenkin opettajattaren selän takana, mutta luo affektisen kuvan puhujien suhtautumisesta kohdehenkilöön. Esimerkeissä (6) ja (7) kaksi eri henkilöä nimittelevät selän takana opettajatarta *harakaksi* eikä sen ole tarkoitus luoda positiivista mielikuvaa.

(6) *Sandra: Kuka niitä tietää? Sellainen lirkutteleva harakkahan se opettajatar on.*

(7) *Emäntä: No, Eveliina, lähdetään. Taitaa olla aika harakka.*

Lutka tarkoitetaan naista, joka on seksuaalisesti aktiivisempi kuin yleinen moraalikoodisto sallii. Esimerkeissä (8) ja (9) esiintyy *lutka*-sanon käyttöä nimittelyä. Esimerkissä (8) opettajatarta nimittellään hänen itsensä aikana *lutkaksi*, kun taas esimerkissä (9) nimittelyn kohde ei ole itse paikalla. Molemmissa esimerkeissä sama henkilö Martta nimittelee opettajatarta *lutkaksi* hyvin tuohtuneena. Nominilausekkeina *sydämetön lutka* ja *lutka* luovat kielteisen affektisen sävyn. *Lutkan* käyttö luo erittäin halveksuvan sävyn nimittelyn kohteesta, joten esimerkeissä esiintyvä Martta oikein halveksii opettajatarta, kun nimittelee tätä *lutkaksi*. Tekstuaalisen kontekstin perusteella Martta nimittelee opettajatarta *lutkaksi*, koska epäilee miehensä pettäneen häntä kyseisen naisen kanssa.

(8) *Martta: Kuulitteko? Kuulitteko, mitä tuo sydämetön lutka sanoi?*

(9) *Martta: Sinulle on tullut merkillisiä tapoja, hiihtomatkoja keskellä yötä! Kas, kun ne tavat alkoivat vasta syksyllä, sen jälkeen kun se lutka tuotiin tänne.*

Naisia voi nimetä monella tavalla, mutta sanavalinnat luovat affektisen sävyn. Esimerkeistä (10), (11) ja (12) on huomattavissa, että jokainen puhuja on mies, joka nimittelee naisia enemmän tai vähemmän kielteisen affektiseen sävyyn. Kaikkein halventavin nimitys naisista on esimerkissä (11), jossa puhutaan *kylän ämmistä*. Kielitoimiston sanakirja arvottaa *ämmän* halventavaksi ilmaisuksi (vanhahkosta) naisesta ja *muija* on halventavan lisäksi arkinen ilmaus. *Likka* arvotetaan kielitoimiston sanakirjassa arkiseksi nimitykseksi tytöstä eli kyseessä on enemmänkin tytöttelyä esimerkin (12) kohdalla.

(10) *Vainio: Pois kaikki muijat!*

(11) *Aarne: Vai sillä tavalla te nuuskitte jälkiäni? Kylän ämmät usutatte vahtimaan minua.*

(12) *Simola: Älkäähän nyt, täytyyhän sitä likkaa puolustaa.*

Seuraavissa esimerkeissä luodaan vaikutelmaa kohteesta samalla, kun puhujan oma suhtautuminen nimeämisen kohteeseen tulee esille. Esimerkeissä (13) ja (14) on käytetty nimittelynä metaforaa kuvaamaan nimeämisen kohdetta pelkistetysti ilman kuin-sanaa. Esimerkissä (13) *Martta* nimittää miehensä roistoksi, mutta ei tarkoita tätä kirjaimellisessa merkityksessä, vaan pyrkii kuvaamaan kohdetta roiston kaltaiseksi. Kun nimitetään roistoksi, usein tarkoitetaan, että kohde on lurjus eli kyseessä on negatiivinen kuvaus. Samoin esimerkissä (14), kun *Aarne* nimittelee äitiään hämähäkiksi, hän saattaa tarkoittaa äitin olevan kuin hämähäkki, joka punoo saalistusverkkojaan. Hämähäkiksi nimittely ei ole kaunis ilmaus, vaan ilman kontekstiäkin jo antaa negatiivisen kuvan.

(13) *Martta: Sinä teeskentelijä! Roisto!*

(14) *Aarne: Sinäkin hämähäkki! Minä vihaan sinua!*

Nimittelyt voivat olla affektisena keinona enemmän tai vähemmän arvottavia. Nimittely on kuitenkin aina kielteisten tunteiden ilmaisuun, vaikka sanat eivät aina itsessään luo kielteistä mielikuvaa, mutta oikeanlaisessa kontekstissa käytettyinä tarkoittavat pahaa.

4.3 Puhuttelu

Affektisuuden kannalta puhuttelua voidaan hyödyntää niin positiivisena kuin negatiivisena ilmauksena. Puhuttelun affektiseen tulkintaan liittyy erityisesti konteksti. Sosiaalinen situaatio ja etiketti-konteksti vaikuttavat, miten henkilöhahmot puhuttelevat toisiaan (Larjavaara, 2013, 44-45).

Esimerkissä (15) emäntä puhuttelee kylälle saapunutta uutta opettajatarta, jota on kohteliasta neiditellä. *Neiti*-sanankäyttö ei kuitenkaan kerro emännän todellisesta suhtautumisesta uutteen opettajattareen, sillä tarinan kuvaama aika on 1920-lukua, jolloin etikettikonteksti on ollut täysin erilainen, kun verrataan 2020-lukuun. Ennen kuin opettajatar saapui paikalle, hänestä jo juoruttiin ilkeään sävyyn. Välittömästi opettajattaren poistuesssa emäntä ei puhunut enää yhtä kauniisti hänestä, vaan esimerkiksi (16) nimittelee opettajatarta harakaksi. Nimityksenä *harakalla* tuntuu olevan vakiintunut merkitys, joka ei ihan samalla tavalla aukea nykylukijalle.

(15) *Emäntä: No, mitä **neiti** pitää kirkonkylästä ja koulusta?*

(16) *Emäntä: No, Eveliina, lähdetään. Taitaa olla aika **harakka**.*

Puhuttelussa hellittelynimet ovat yleinen tapa osoittaa kiintymystä ja välittämistä puhuttelun kohteeseen. Esimerkeissä (17) ja (18) esiintyy yleisimmät hellittelynimet *kulta* ja *rakas*, joita käytetään, kun puhutellaan itselleen rakasta henkilöä. Kohdassa (17) hellittelynimiä ennen käytetään puhuttelussa myös sukulaisnimeä, joka on tässä tapauksessa *poika*. *Poika kullan* voi tulkita alentavaksi, sillä äiti puhuttelee aikuista lastansa, jolla on jo oma perhe. Kohdassa (18) ennen hellittelynimeä on käytetty nimipuhuttelua, mikä ei ole tavanomaista kahdenkeskisessä keskustelussa (VISK, § 1077). Nimipuhutteluun tässä tapauksessa voi huomioida yksilölliset tavat sekä kulttuurikontekstin.

(17) *Emäntä: Näyttelet, **poika kulta**.*

(18) *Ilona: **Aarne, rakas**.*

Affektisilla johdoksilla puhuja voi samaan tapaan osoittaa asennoitumistaan puhekumppaniin kohtaan (VISK, § 206). Esimerkissä (19) on hyödynnetty affektista johdosta ja omistusmuotoa. *Tyttö*-sanasta on johdettu *tyttönen* nen-johdoksen avulla, jolloin se ilmaisee deminutiivisuutta eli pienuutta. *Tyttö*-sanankäyttö jo itsessään aikuiseen naiseen luo kuvan kohteen pienuudesta ja heiveröisyydestä. Lisäksi omistuspäätte vahvistaa kuvaa puhujan kiintymyksestä puhekumppaniin kohtaan. Esimerkissä (20) *tyttöä* on käytetty ilman affektista johdosta, mutta siinä on hyödynnetty adjektiivia *pieni*, joka luo samankaltaisen mielikuvan kuin *tyttönen*.

(19) *Aarne: Niin, turvallisesti, **tyttöseni**...*

(20) *Aarne: **Ilona, pieni Ilona-tyttö**. Minä olen iankaikkinen roisto.*

Esimerkissä (21) hyödynnetään nimipuhuttelua, mutta siihen on liitetty adjektiivi kuvaamaan tarkemmin suhtautumista puhuttelun kohteeseen. Puhuttelussa on käytetty nimen ohella *raukka*-sanaa, jolla ilmaistaan sääliä puhekumppaniin kohtaan. Kun siihen yhdistetään nimipuhuttelu, painotus on vahvasti, että juuri sinä Martta olet raukka. Kontekstin kannalta Martta on pahoittanut mielensä ja itkee lausuman hetkellä, jolloin häntä yritetään lohduttaa.

(21) *Aarne: **Martta-raukka**, älä itke.*

Esimerkissä (22) on käytetty nimipuhuttelua sekä sukulaissuhdetta puhuttelussa. Lisänä tuomassa affektisuutta on käytetty interjektiota *voi* ja sitä on ketjutettu puhuttelun yhteyteen kuten ”*Voi Aarne*”. Esimerkin interjektio toimii myös huomionkohdistajana puhuttelun kohdetta varten sekä ilmaisee tunnetilaa puhekkumppania kohtaan. Esimerkissä (23) hyödynnetään yleistä huomionkohdistajaa *kuule* ennen kuin puhuttelun kohde nimetään. Huomionkohdistajalla taataan puhekkumppanin keskittyminen tulevaa lausumaa kohtaan ennen kuin puhuttelun kohde on edes nimetty.

(22) *Martta: Anna minulle anteeksi, **Aarne. Voi, äiti kultaa**, kuinka minä olen ollut ajattelematon. Mutta nythän kaikki on hyvin. **Voi Aarne**, minä olen kuin uudestisyntynyt.*

(23) *Aarne: **Kuule, äiti**. Meurmankaan ei vastustanut suomalaista teatteria. Ajattele nyt, ukko Agaton!*

Dialogissa puhuttelulla helpotetaan lukijan tehtävää, kun henkilöahmot nimeävät puhuttelun kohteensa. Puhuttelua voi tehdä eri affektisuuden sävyisenä, sillä jo puhuttelu saattaa luoda mielikuvan tunnetiloista tai suhtautumisista toisiin puhekkumppaneihin. Osa puhuttelusta on kuitenkin varsin neutraaleja, mutta erityisesti hellittely- ja haukkumanimillä on affektinen sävy.

4.4 Voimasanat

Voimasanat eli kiro sanat lausumassa käytettyinä luovat affektisen sävyn ja niillä on sekä partikkelien että intensifioivien substantiivien ominaisuuksia (VISK, § 1725). Esimerkissä (24) voimasanaa on hyödynnetty imperatiivilauseessa eli käskylauseessa, jossa puhekkumppania käsketään lähtemään pois eli *hemmettiin* tässä tapauksessa. Samalla tavalla esimerkissä (25) käytetään voimasanaa *helvetti* paikkana, johon heittää saappaat. Molemmissa esimerkeissä voimasanaa käytetään adverbiaalina eli paikkana, vaikka voimasana ei itsessään mikään paikka ole.

(24) *Aarne: Mene **hemmettiin** Marttoinesi.*

(25) *Aarne: Käyn heittämässä saappaani – **helvettiin** – hirteen.*

Seuraavissa esimerkeissä (26) ja (27) on käytetty voimasanaa *saakeli* substantiivilausekkeessa genetiivimuodossa. Jos voimasana on genetiivimuodossa, sitä käytetään yleensä nimittelyssä ennen edussanaa (VISK, § 1726). Esimerkin (26) *akkajuttuja* ja esimerkin (27) *ämmät* ovat molemmat vähätteleviä nimityksiä, jolloin edussanana oleva voimasana *saakeli* vain korostaa nimitystä sekä ärsyyntyneisyyden tunnetilaa.

(26) *Aarne: **Saakelin** akkajuttuja!*

(27) *Apteekkari: Saamarin ämmät. Tekisi mieli livistää.*

Voimasanan paikalla lausumassa on merkitystä. Esimerkissä (28) on käytetty voimasanaa *hemmetti*, mutta samalla tavalla voisi käyttää sanaa *ihme*. Molemmat luovat omanlaisen affektisen sävyn, joista *saamari* tuntuu voimakkaammalta ilmaukselta. Esimerkissä (29) taas samaa voimasanaa *hemmetti* on käytetty lausuman alussa, jolloin se käyttäytyy interjektion tavoin. Molemmissa esimerkeissä sanaa on taivutettu samassa muodossa, mutta se silti toimii eri tavalla riippuen lausuman paikasta. Esimerkissä (30) puhuja korostaa voimasanalla edellä olevaa sanaa, joka on *se*-pronomini. Pronominin korostaminen voimistaa lausuman affektista sävyä, joka on henkilöä kohtaan negatiivinen.

(28) *Aarne: Mitä hemmettiä tämä on? Tuolit paikoilleen, sanon minä. Ja Salli tuo minulle kuumaa kahvia niin kuin olisi jo!*

(29) *Apteekkari: Päivää, Simola. Hemmettiä, kaikenlaisiin akkojen juttuihin sitä joutuu.*

(30) *Tohtori: Kyllä se saamari osasi soluttaa itsensä heti paikalla koululle.*

Jokaisessa esille nostetussa esimerkissä on huomion arvoista, että voimasanan käyttäjä on aina miespuolinen henkilöahmo. Voimasanojen käyttöön liittyy sosiaalinen situaatio ja etikettikonteksti, sillä näytelmä sijoittuu aikaan, jolloin naisten ei ollut soveliasta käyttää voimasanoja. Naiset käyttivät enemmän päivitteleviä huudahduksia kuten *herrajestas*, jota voi käyttää hämmästyystä tai kauhistusta ilmaisevana huudahduksena. Voimasanoilla luodaan lausumaan affektista sävyä ja ne käyttäytyvät usein interjektioden tavoin. Voimasanoilla erityisesti luodaan negatiivista affektista sävyä eikä ki-roilu kuulunut samalla tavalla lausuman täytesanaksi 1920-luvulla, joten ne luovat tässä kontekstissa entistä voimakkaamman affektisen sävyn. Näytelmän aikaan ei ollut edes sopivaa käyttää varsinaisia kirosanoja, vaan niistä pyrittiin käyttämään lievempiä ilmauksia kuten *saamari* tai *hemmetti*, jotka esiintyivät aineistossa muutamaan kertaan.

4.5 Partikkelit

Viimeisenä alakappaleena nostan esille partikkelien käytön affektisissa ilmauksissa. Ensimmäisissä esimerkeissä esiintyy sävypartikkeleita, jotka luovat lausumassa lisämerkityksen (VISK, § 821). Esimerkeissä (31) ja (32) käytetään sävypartikkelia *kyllä* heti lausuman alussa. Kyllä-partikkelia voi käyttää korostamaan toiminnan intensiteettiä kuten esimerkissä (31), jossa sävypartikkeli korostaa puhujan harmittelua. Esimerkissä (32) *kyllä*-partikkeli välittää väitelauseen affektista sävyä, jolloin puhumisen kohteen komentaminen korostuu.

(31) *Penttilä: Kyllä se on ikävä juttu. Meidän emäntä sanoi, ettei sellaista ole vielä missään sattunut.*

(32) *Emäntä: **Kyllä** siinä Aarne saat jättää ne skruuvaukset vähemmälle.*

Vai-partikkelilla voidaan affektisuuden kannalta luoda epäileviä ja haastavia kysymyksiä, kun se sijoitetaan lausuman alkuun. Esimerkissä (34) on sijoitettu lausuman alkuun *vai*-partikkeli luomaan huudahduksesta haastava. Samaan tapaan esimerkissä (35) puhuja kyseenalaistaa edellisen puhujan lausuman aloittamalla oman puheenvuoronsa *vai*-partikkelilla. Esimerkissä (36) *vai*-partikkelin perään on yhdistetty *niin*-partikkeli, joka on pronomini-lähtöinen. Kohdassa (36) *vai*-partikkeli luo epäilevän sävyn lausumalle, mutta *niin*-partikkeli lisäyksenä osoittaa puhujan oletettavan kuuntelijan olevan perillä siitä, mitä toinen on puhumassa.

(34) *Emäntä: **Vai** tyhjänpäiväistä! Sataviisikymmentä lehmää ja suurin osa metsää myymättä.*

(35) *Emäntä: **Vai** sivuseikka! Kuinka kauan tätä on kestänyt?*

(36) *Martta: **Vai niin, vai** ei ole mitään asiaa, vaikka täytyy täältä, tämän naisen luota, hakea poikaanne!*

Seuraavissa esimerkeissä on esillä lausumapartikkeleiden hyödyntämistä dialogissa. Esimerkissä (37) käytetään lausumapartikkelia *että*, joka merkitsee aloitetun lausuman merkitsemistä edellisestä puheesta tehdyksi päätelmäksi (VISK, § 1032). Kohdassa (37) Martta kyseenalaistaa edellistä puheenvuoroa sekä on tuohtuneessa tilassa muun muassa huutomerkkien ja sanavalintojen perusteella. Esimerkissä (38) käytetään lisäävää lausumapartikkelia *vielä*. Merkitys *vielä*-partikkelin käytölle lausumassa rakentuu 'kaiken huipuksi' ympärille (VISK, § 804). Kohta (38) saa vielä-partikkelin avulla affektisen lisämerkityksen, joka osoittaa puhujan olevan ärsyyntynyt muihin keskustelukumppaneihinsa. Samaan tapaan esimerkissä (39) hyödynnetään *vielä*-partikkelia mahdollisena kauhisteluna.

(37) *Martta: **Että** viitsitkin näytellä! Nyt olet kiinni!*

(38) *Ilona: Tukistakaa minua sentään **vielä**!*

(39) *Emäntä: Minä tarkoitan sitä, että hän on siis jo syksystä asti käynyt täällä. Kuinkas Ilonan laita on? Ei suinkaan ole **vielä** tapahtunut onnettomuutta?*

Merkitys temporaaliselle fokuspartikkelille *jo* on, että jokin on tapahtunut odotettua aiemmin (VISK, § 1718). Nostan edellisen esimerkin (39) toisesta näkökulmasta esille esimerkkinä (40). *Jo*-partikkelin tehtävä lausumassa on, että puhuja on saanut selville, että jokin on tapahtunut odotettua aiemmin. Tässä tekstikontekstin tausta on, että emännälle on selvinnyt poikansa vieraisissa käynti ja sitä on jatkunut odotettua kauemmin. Irrallisena lauseena se ei vaikuttaisi affektiselta ilmaukselta, mutta lausuman jatkona olleet kysymyslauseet täydentävät lausuman ensimmäisen lauseen affektisuutta, että emäntä ei ole tyytyväinen saamaansa tietoon. Esimerkissä (41) *jo*-partikkelia hyödynnetään eri tavalla

ja sen temporaalinen merkitys on heikentynyt. Kohdassa partikkelin tehtävä on tehdä lausumasta enemmän päivittelevä ja käskevä.

(40) *Emäntä: Minä tarkoitan sitä, että hän on siis **jo** syksystä asti käynyt täällä. Kuinkas Ilonan laita on? Ei suinkaan ole vielä tapahtunut onnettomuutta?*

(41) *Aarne: Lakkaa **jo**. Tuon osaan ulkoa.*

Partikkelilla *nyt* voi saada aikaan erilaisia sävyjä, jotka riippuvat siitä, missä puhefunktiossa niitä on käytetty, mutta erityisesti kieltolauseessa *nyt* on yleinen (VISK, § 824). Molemmissa esimerkeissä (42) ja (43) *nyt*-partikkelia on käytetty kieltosanan *älä* kanssa, mutta esimerkissä (43) liitepartikkeli *-hän* voimistaa käsitystä, että kyseessä ei ole varsinaista käskemistä. Tämä muuttaa kiellon pehmeämmäksi ilmaukseksi. Merkityksen molemmissa voi ajatella olevan enemmän, että *älä nyt viitsi* eli kyseessä on päivittelyä, sillä esimerkissä (42) on perässä positiivinen ilmaus *toki*. Samoin esimerkin (43) *älähän nyt* on myönteisemässä muodossa kuin täydessä kieltolauseessa.

(42) *Ilona: Mutta Anna-Liisa, **älä nyt** toki!*

(43) *Simola: **Älähän nyt**, kyllä minä teen sen mielelläni.*

Partikkeleiden lopuksi käsittelen vielä interjektioita, jotka ovat huudahduspartikkeleita. Interjektiot ovat keino osoittaa affektisuutta johonkin odottamattomaan asiaan. Aineistossa eniten interjektiona oli hyödynnetty *voi*-partikkelia, joita seuraavat esimerkit (44), (45) ja (46) edustavat. Aiemmin tois-
tossa esiteltiin *voi*-partikkelin käyttöä, mutta aineistossa useammin se esiintyi yksikseen. Jokaisessa kohdassa sitä käytetään osoittamaan ilahtumisen affektisuutta.

(44) *Martta: **Voi** Aarne, minä olen kuin uudesti syntynyt!*

(45) *Ruustinna: **Voi**, kun minä olen kehunut Fredrikille sitä kaunista mallia.*

(46) *Ruustinna: **Voi**, kun se Loviisa on leikkisä!*

Aineistosta löytyi vähän muita interjektioita kuin *voi*-huudahdusta. Esimerkissä (47) esiintyy interjektio *ai* ja sen toistaminen. *Ai*-partikkelin merkitys riippuu tekstissä hyvin paljon tilannekontekstista sekä erilaisella äänenkäytöllä se saa erilaisen vaikutelman. Esimerkissä (47) *ai* on affektisuudeltaan harmittelua, sillä sitä voisi myös käyttää kivun ilmaisemiseen. Esimerkissä (48) käytetään interjektiota *hm*, jota käytetään harmistuksen affektisuuden ilmaukseen. Pidempi *hmm* olisi ilmaus harkitsemisesta. Prosodia vaikuttaa suuresti interjektion *hm* tulkintaan, sillä se voi olla myös vain ajatustauon täyte, jolloin m-kirjaimen ääntämisen pituus vaikuttaa affektisuuden tulkintaan.

(47) *Nikulan emäntä: **Ai, ai**, kun se meidän Liisu ei opi mitään hienompaa käsityötä.*

(48) *Rovasti: **Hm**, se kysymys olisi kai meidän tehtävä.*

Partikkelit tuovat lausumaan lisämerkityksiä ja erilaisia partikkeleita esiintyy näytelmätekstin käsikirjoituksessa runsaasti. Partikkelit ovat yleinen keino luoda tekstiin affektisuutta eikä tässä analyysissä kaikkia tyyppisiä ole nostettu esille, vaan pelkästään tässä näytelmätekstissä esiintyneet tärkeimmät huomiot. Partikkeleita myös yhdistellään affektisuuden kannalta esimerkiksi voimasanojen tai nimittelyn kanssa.

5 AFFEKTISUUDEN MERKITYS NÄYTELMÄN DIALOGISSA

Tekstilaji on keino, jolla kielenkäyttöä voi ryhmitellä eri tavoin. Näin ollen näytelmää pitää tarkastella omana tekstilajinaan, jolle on tyypillistä tietynlainen muoto, sisältö, päämäärä ja yleisö. Kirjoittajalla on yleensä tekstin kanssa jokin päämäärä, jonka hän pyrkii saavuttamaan käyttämällä kielellisiä merkkejä. (Nieminen, 2010, 1–2) Kielellisellä merkillä on kaksi puolta, jotka ovat merkitys ja merkitty. Näillä puolilla on vakiintunut mielivaltainen, mutta sopimuksenvarainen suhde. (Tieteen termipankki, 27.10.21) On kuitenkin luonnollista, että lukija ei pysty tulkitsemaan jokaista merkkiä, sillä lukija luo myös omia merkityksiä tekstille eri kontekstien kautta. Tässä tutkielmassa olleet aineisto-esimerkit edustavat suhteellisen selkeitä affektisia ilmauksia, joita suurin osa lukijoista tulkitsee päämäärän saavuttamisen kannalta oikein.

Näytelmätekstit koostuvat lähinnä dialogista lukuun ottamatta näyttämöohjeita, jolloin affektisten ilmauksien merkitys on suuri. Esimerkiksi romaaneissa kertoja saattaa kuvailla hyvinkin tarkasti henkilöihahmojen tunteita ja ajatuksia, joten lukijan ei tarvitse päätellä dialogista kaikkea. Näytelmäteksteissä kuitenkin painotus on dialogissa ja siitä huolimatta lukija pystyy päättämään henkilöihahmojen välisiä suhtautumisia toisiinsa sekä tunnetiloja. Jotta lukija voi päätellä tunteita, tarvitsee dialogissa esiintyä selkeitä affektisia ilmauksia.

Niskavuoren naiset -näytelmän käsikirjoituksesta löytyy runsaasti erilaisia kielen tapoja muodostaa affektisia ilmauksia, mutta tässä tutkielmassa niistä esiteltiin vain murto-osa. Affektisia ilmauksia esiintyy tyypillisimmin syytösten, hellittelyjen ja kiusoittelun yhteydessä (Karvinen, 2014). Sama tuli esille aineiston esimerkeissä, sillä vahvoja tunteita ilmaistaessa puhujan on vaikea välttyä affektisuudelta. Näytelmäteksti kuitenkin pyrkii välittämään lukijalle oikeat affektit ja tähän tarvitaan kielen keinoja. Vasta ohjaaja ja näyttelijä pystyvät hyödyntämään nonverbaalisia keinoja, kuten prosodiaa, mutta itse tekstiin näitä ei voi kirjoittaa. Vuorovaikutukseen kuuluu verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä. Jos nämä kaksi ovat ristiriidassa, kuulija uskoo nonverbaalista viestintää. Samaan tapaan näytelmien esityksissä nonverbaalisella viestinnällä affektisuuden kannalta on suurempi rooli kuin itse vuorosanoilla. Kuitenkin vuorosanojen tulkinnan perusteella muita affektisuuden keinoja aletaan hyödyntämään, jolloin tekstistä löytyvät affektiset ilmaukset ovat pohjana nonverbaalisille keinoille.

Affektisiin ilmauksiin liittyy tietynlaisia normeja ja lukijan on tunnistettava nämä normit ymmärtääkseen tekstin oikein. Jokainen lukija kuitenkin lukee tekstiä eri tavalla, joten eroavaisuuksia

affektisten ilmauksien tulkinnassa voi tulla, mikä on huomioitava myös tässä tutkielmassa, sillä saman tekstin voi lukea monella eri tavalla (Rahtu, 2000, 223). Näytelmän dialogi kuitenkin pyrkii mukailemaan normaalia keskustelua näytelmän aikaan ja paikkaan liittyen, joten affektiset ilmaukset saattavat olla hyvin samankaltaisia kuin lukija itsekin käyttää, jolloin lukija myös tunnista niitä enemmän rivien välistä. Kuitenkin kulttuurillinen konteksti vaikuttaa lukijan tulkintoihin, sillä lukija ei välttämättä tunnista näytelmässä olevaa kulttuurillista kontekstia ja sen mukaista kieltä, jolloin osa kielellistä ilmauksista saattaa mennä ohitse.

Pelkistä tilanteidenkin konteksteista pystyy lukija tekemään päätelmiä mahdollisista henkilö- hahmojen tunnetiloista. Tekstien monitulkintaisuuteen vaikuttaa se, että kielellinen merkitys sijaitsee tekstissä ja kontekstissa, jolloin tekstin sisäiset vihjeet yhdistyvät lukijan aikaisempiin kokemuksiin (Rahtu, 2000, 224). Kuitenkin käytetyt kielenkeinot vaikuttavat merkityksiin ja sitä kautta myös päätelmiin. Lukiessa näytelmän dialogia lukija yhdistelee tajunnassaan affektisia ilmauksia ja kontekstia tiedostamattaan niin kuin arkielämän puhetilanteissakin.

Aineiston esimerkit (15) – (23) käsittelevät puhuttelua ja siinä esiintyvää affektisuutta. Puhuttelukäytännöt muuttuvat yhteiskunnan mukana, sillä kieli ja yhteiskunta ovat yhteydessä toisiinsa (Nikula, 2016, 464). Niskavuoren naiset -näytelmä heijastaa aikansa yhteiskuntaa kielellisistä ilmauksista lähtien ja puhuttelutavat ovat selkeä tapa ilmentää affektisuutta. Puhuttelun avulla lukija kykenee päättämään lausuman affektisuuden useimmiten jo puhuttelun sävystä, minkä vuoksi puhuttelujen hyödyntäminen näytelmätekstien dialogissa on erityisen tärkeää. Toki puhuttelua dialogissa on myös tavallista runsaammin, koska muutoin lukijan olisi vaikeampi tulkita lausuman kohdetta. Ihmisten välisiä suhteita ilmaistaan puhuttelun avulla, Aineiston esimerkeissä (24) – (30) käytetään voimasanoja ja ne ovat selkeä tapa ilmentää henkilö- hahmojen tunnetilaa. Niskavuoren naiset sijoittuu aikaan, jolloin voimasanoja ei ollut hyväksyttävää käyttää samoissa määrin, mitä nykypäivänä on. Nykypäivänä voimasanan käyttö ei aina tarkoita negatiivista tunnetilaa, sillä voimasanoja saatetaan käyttää tekemään voimakkaampi positiivisesta reaktiosta kuten ”helvetin hieno”. Jos lukija tietää näytelmän kulttuurillisen kontekstin, pystyy hän tulkitsemaan voimasanan tai muun affektisen ilmauksen käyttöä myös siitä näkökulmasta.

Ilman affektisia ilmauksia dialogi ei olisi uskottavaa, sillä silloin se olisi tyyliiltään neutraalia eikä se silloin kykenisi vaikuttamaan lukijan tunteisiin. Tärkeintä on, että näytelmän käsikirjoitus sisältää runsaasti selkeitä kielellisiä affektisia ilmauksia, jotta lukija pystyy tulkitsemaan tunnetiloja ilman näytelmän konkreettista esittämistä. Tutkimuksen analyysissä on nostettu esille vain selkeimpiä affektisia ilmauksia, joita lähes jokainen lukija tulkitsee ilman sen suurempia vaikeuksia. Teksteissä

on myös paljon affektisia ilmauksia, joita lukija ei välttämättä tulkitse ollenkaan, mutta se ei estä ymmärtämästä henkilöhahmojen välisiä tunteita ja ajatuksista. Jokaisen lukijan henkilökohtaisesta tulkinnasta esimerkkinä toimii näytelmien lukuisat erilaiset versiot näyttämöillä, sillä jokainen ohjaaja tulkitsee tekstin eri tavalla. Näytelmän perusidea pysyy kuitenkin samana ja sitä edesauttaa affektiset ilmaukset.

6 PÄÄTÄNTÄ

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millaisia kielen keinoja käytetään affektisten ilmauksien luomisessa Niskavuoren naiset -näytelmissä sekä mikä merkitys näillä affektisilla ilmauksilla on dialogin kannalta. Kokonaisuudessaan kielen keinot lajiteltiin toistoon, nimittelyyn, puhutteluun, voimasanoihin ja partikkeleihin. Yhteensä aineistosta esiteltiin 48 esimerkkiä. Tutkimuksen tuloksista on kuitenkin otettava huomioon, että tutkimus on tapauskohtainen ja esittelee vain yhden näytelmän käsikirjoituksen tavan käyttää affektisia ilmauksia.

Luvussa 4 esiteltiin esimerkkien avulla, millä kielen keinoilla affektisuutta luotiin aineistossa. Aloitin analyysin esimerkeillä (1) – (5), jotka ilmensivät toistoa. Aineistossa toistoa esiintyi useammin, mutta esiteltyt viisi esimerkkiä olivat yleisimmin käytetyt tavat hyödyntää toistoa affektisuuden ilmentämisessä. Toistoa voi käyttää minkä vain sanan kanssa ja yleensä se vahvistaa halutun tunteen ilmaisua. Sanan toistaminen voi myös muuttaa merkitystä, kuten esimerkissä (3) tapahtuu.

Toisena alalukuna käsiteltiin nimittelyn keinoja affektisuuden ilmentämisestä esimerkeillä (6) – (14). Nimittely on aina negatiivisen tunteenilmaisua puhumisen kohdetta kohtaan ja aineistossa se kohdistui lähestulkoon vain naisiin. Aineistosta löytyi monenlaisia keinoja nimitellä naisia kuten *äm-mät*, *muijat* ja *harakka*. Nimittely luo selkeää affektisuutta eikä lukijalta jää henkilöhahmojen ajatukset muista huomaamatta.

Seuraavaksi käsiteltiin puhuttelua, joka voi olla keino negatiivisen tai positiivisen affektisuuden ilmaisuun. Puhuttelusta nostettiin esille esimerkit (15) – (23), joiden analyysiin vaikutti paljolti konteksti. Hellittelynimet olivat aineistossa yleisiä ja niitä käytettiin enimmäkseen positiivisena ilmauksena, mutta joissain tapauksissa ne pystyivät tulkitsemaan myös alentavaksi kuten esimerkissä (17).

Voimasanat edustavat voimakkaan affektin ilmaisemista. Esimerkit (24) – (30) olivat kaikki selkeitä voimasanoja, mutta huomioon otettavaa oli, että jokaisessa puhuja oli miespuolinen henkilö-hahmo. Naisetkin käyttivät miedompia ilmauksia voimasanojen kaltaisesti, mutta näytelmässä pelkästään miehet selkeästi kiroilivat.

Viimeisessä alaluvussa käsiteltiin partikkeleita, joista esimerkit (31) – (48) koostuivat. Partikkelit olivat selkeästi yleisin ja monipuolisin tapa ilmentää affektisuutta. Aineistosta kuitenkin yllätti interjektioden käytön vähyys, sillä lähes kaikki interjektiot olivat *voi*-partikkeleita. Partikkeleiden käyttöä olisi voinut nostaa enemmänkin esille, mutta esimerkit havainnollistivat tärkeimmät tavat käyttää partikkeleita affektisissa ilmauksissa juuri tässä aineistossa.

Luvussa viisi analysoitiin vielä tarkemmin affektisten ilmauksien merkitystä näytelmän dialogissa. Ilman affektisia ilmauksia dialogi olisi liian neutraalia eikä herättäisi lukijassa tai katsojassa tunteita. Tämä johtuu siitä, että henkilöhahmot vaikuttaisivat liian tunnekylmiltä ilman affektisia ilmauksia, jolloin lukija ei voisi tuntea empatiaa ja samaistua millään tavalla näytelmän henkilöhahmoihin ja tapahtumiin.

Tämä tutkimus esitteli vain murto-osan aineistosta löytyneistä affektista ilmauksista, joten tutkimukselle voi tehdä jatkoa useammalla tapaa. Jatkotutkimuksena voisi tutkia kattavammin eri affektisuuden keinoja tai keskittyä esimerkiksi pelkästään lauserakenteisiin, joita en tuonut tässä tutkimuksessa esille. Niskavuoren naiset -näytelmässä iso osa affektisuudesta ilmenee Martan ja Aarnen välisessä dialogissa, joten yksi jatkotutkimusmahdollisuus olisi tutkia vain heidän välistänsä viestintäänsä. Yksi tapa jatkaa tutkimusta olisi verrata näytelmän elokuvaversiota näytelmän käsikirjoitukseen sekä pohtia eroavaisuuksia affektisten ilmauksien välillä.

LÄHTEET

Aineistolähde:

Wuolijoki, H (1933). Niskavuoren naiset.

Lähteet:

Helle, A. (2013). Tulkinnallinen horjuvuus ja affektit: Kuolema Monika Fagerholmin Amerikkalaisessa työssä ja Sähkenäyttämössä. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, (1), 5-22.

Karvinen, K (2014). Affektisuutta voi olla joskus vaikea määritellä. Osoitteessa: https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/hyvaa_virkakielta/hyvaa_virkakielta_-_palstan_ar_kisto_%282002_2014%29/affektiivisuutta_voi_joskus_olla_vaikea_maaritella, viitattu 14.6.2021

Kielitoimiston sanakirja: likka. Osoitteessa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/likka>. Viitattu 21.5.2021.

Kielitoimiston sanakirja: muija. Osoitteessa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/muija>. Viitattu 21.5.2021.

Kielitoimiston sanakirja: ämmä. Osoitteessa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/ämmä>. Viitattu 21.5.2021.

Larjavaara M. (2007). Pragmasemantiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nieminen, T. (2010). Lajien synty: Tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa. *Virittäjä*, 114(2). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/4333>

Nikula, T. (2016). Monipuolisesti puhuttelukäytänteistä. *Virittäjä*, 120(3). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/55426>

Rahtu, T. (2000). Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta. *Virittäjä*, 104(2), 222. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/40003>

Sorjonen, M.-L. (1999). Dialogipartikkelien tehtävistä. *Virittäjä*, 103(2), 170. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/39153>

Suhonen, S. (1980). Balttilaisten lainasanojen levikistä ja merkityspiirteistä itämerensuomalaisissa kielissä. *Virittäjä*, 84(3), 189. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/37551>

Tieteen termipankki: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:affektinen_ilmaus, viitattu 25.3.2021

Tieteen termipankki: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:kielellinen_merkki, viitattu 27.10.2021

VISAPÄÄ, LAURA (2013). Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina. *Virittäjä*, 117 s. 524–550.

VISK = Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T.R., Alho, I. (2004) *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 25.3.2021 <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.